

HZ. PEYGAMBER'İN HUTBELERİ

1. Hz. Peygamber'in Cum'a Hutbesi

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s), Mekke'den Medine'ye hicret etmek üzere, 26 Safer Perşembe (9 Eylül 622) günü evinden ayrılmış, yanına Hz. Ebû Bekr'i de alarak Sevr Mağarası'na gitmiştir. Burada üç gün kaldıktan sonra Medine istikametine doğru yola çıkmışlar ve 8 Rabî'u'l-Evvel Pazartesi (20 Eylül 622) günü Kubâ'ya varmışlardır. Burada dört gün konaklamışlardır. Ardından Hz. Peygamber (s) ve yanındakiler, 12 Rabî'u'l-Evvel Cum'a (24 Eylül 622) günü Kubâ'dan Medine'ye doğru giderken, Sâlim b. Avfoğullarına ait Rânûnâ vadisinde öğle vakti girmiş ve Hz. Peygamber, burada arka arkaya iki hutbe okuyarak ilk Cum'a namazını kıldırıştır.¹ İlk Cum'a namazının kılındığı ve ilk hutbenin okunduğu bu mevkide bugün Cum'a Mescidi bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s) ilk Cum'a hutbesi şu şekildedir:

"Hamd, Yüce Allah'a (cc) mahsustur. Ben, O'na hamd eder, O'ndan yardım, bağışlanma ve hidayet dilerim. O'na iman ederim, inanmamazlık etmem. İnanmamazlık edenlere de düşmanlık ederim. Ben Yüce Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, O'nun bir olduğuna, ortağı ve benzeri olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şahadet ederim."

"Ey insanlar! Kendiniz için, önden ahiret azığı olacak şeyler gönderiniz. Biliniz ki, her biriniz ölecek ve davarını çobansız bırakacaktır! Sonra Rabbi ona aracısız olarak: 'Sana Rasûlüm gelip emirlerimi tebliğ etmedi mi? Ben sana mal verdim, ihsanda bulundum. Sen kendin için (ahiret azığı olarak) ne gönderdin?' buyuracak. O da sağına soluna bakacak, hiçbir şey göremeyecek! Sonra önüne bakacak. Önünde de cehennemden başka bir şey göremeyecek! Öyle ise yarım hurma ile de olsa cehennemden kendisini korumaya gücü yeten kimse, hemen o hayrı işlesin! Onu bulamayan da güzel bir sözle kendisini korumaya çalışsın. Çünkü bir iyiliğe on mislinden yedi yüz misline kadar sevap verilir! Selam, Yüce Allah'ın rahmet ve bereketleri üzerinize olsun!"

"Yüce Allah'a hamdolsun! O'na hamd eder ve O'ndan yardım dilerim. Nefislerimizin şerlerinden ve kötü amellerinden Yüce Allah'a sığınırız. Yüce Allah'ın doğru yola ilettiğini hiç kimse saptıramaz! Saptırdığını da hiç kimse doğru yola iletemez! Şahadet ederim ki: Yüce Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur! O, birdir; O'nun ortağı yoktur! Sözlerin en güzeli, Yüce Allah'ın Kitabı'dır. Yüce Allah kimin kalbini Kur'ân'la süsler ve onu küfürden sonra İslâmiyet'e girdirir, o da Kur'ân'ı insanların sözlerine tercih ederse, işte o kimse felah bulmuş, kurtulmuştur. Doğrusu, Kitabullah sözlerin en güzeli, en belağatlısıdır. Yüce Allah'ın sevdiğini seviniz! Allah'ı candan, gönülden seviniz! Yüce Allah'ın kalamından, zikrinden usanmayınız! Yüce Allah'ın kalamından, kalbinize kasvet ve darlık gelmesin! Çünkü Yüce Allah'ın kelamı, her şeyin üstününü ayırıp seçer, amellerin hayırlısını, kulların seçkinlerini, kıssaların iyisini zikreder. Helal ve haram olan her şeyi beyan eyler. Artık Yüce Allah'a ibadet ediniz ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayınız. O'ndan gereği gibi sakınınız. Dilinizle söyledikiniz güzel sözlerinizle Yüce Allah'ı tasdik ve ikrar ediniz. Yüce Allah'ın

¹ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, Erkam Yay., İstanbul 2016, c. III, ss. 31-35; Ali Himmet Berki ve Osman Keskiöğlü, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*, DİB Yay., Ankara 2014, s. 197; Apaydın, "Namaz", c. I, s. 289; Casim Avcı ve Mevlâna İdris, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, DİB Yay., Ankara 2017, ss. 120-127.

ihsan ettiği rahmetle birbirinizi seviniz. Muhakkak biliniz ki: Allah, ahdinin bozulmasına gazap eder. Selam sizlere!”²

Hz. Peygamber (s), birinci hutbeyi bu şekilde tamamladıktan sonra ikinci hutbede şunları söylemiştir:

“Hamd, Yüce Allah’a (cc) mahsustur. Ben, O’na hamd eder, O’ndan yardım, bağışlanma ve hidayet dilerim. O’na iman ederim, inanmamazlık etmem. İnanmamazlık edenlere de düşmanlık ederim. Ben Yüce Allah’tan başka hiçbir ilâh olmadığına, O’nun bir olduğuna, ortağı ve benzeri olmadığına, Muhammed’in de O’nun kulu ve rasûlü olduğuna şahadet ederim. Yüce Allah, onu peygamberlerin gelmesinin kesildiği, ilmin azaldığı, insanların sapkınlığa düştüğü, zamanın kesintiye uğradığı, kıyametin kopma ve âlemin sona erme zamanının yaklaştığı bir sırada, tam bir hidayet, tam bir nur, tam bir öğüt olan Kur’ân’la göndermiştir. Yüce Allah’a ve Rasûlü’ne boyun eğen, muhakkak doğru yolu bulmuştur. Yüce Allah’a ve Rasûlü’ne karşı gelen de azgınlık ve taşkınlığa, sapkınlıktan sapkınlığa düşmüştür. Size Yüce Allah’ın azabından korunmayı tavsiye ederim. Zaten bir Müslüman’ın bir Müslüman’a en hayırlı tavsiyesi de onu ahirete teşvik etmesi, ona Yüce Allah’ın azabından korunmayı emretmesidir. Yüce Allah’ın sizi sakındırdığı şeylerden sakınız! Bundan daha üstün ve hayırlı bir öğüt, bundan daha üstün ve hayırlı bir hatırlatma yoktur. Rabbinin azabından korkarak, ürpererek ibadet eden kimse adına, Yüce Allah’ın azabından korunmak, istediğiniz ahiret mutluluğu için en güvenilir bir yardımdır. Kim gizli ve açık her işinde Yüce Allah’ın hoşnutluğunu gözeterek O’nunla arasını düzeltirse, dünyada onun adı hayırla anılır; öldükten sonra da bu, kendisinden önce göndermiş olduğu hayra muhtaç bulunduğu bir zamanda kendisine azık olur. Ayrıca o, bunun dışındaki işlerden kaçmayı, onlarla arasında uzun mesafeler olmasını ister.

“Yüce Allah, azabıyla sizi korkutur. O, kulları hakkında çok esirgeyici ve merhametlidir. Sözüünü doğrulayan, vaadini yerine getiren Yüce Allah’a andolsun ki; bundan cayma yoktur! Çünkü Yüce Allah “Benim katımda söz değiştirilmez. Ben, kullara zulmedici de değilim.”³ buyuruyor. Şimdiki ve gelecekteki işlerinizde gizli ve açık yaptıklarınızdan dolayı Yüce Allah’tan korununuz! Kim Yüce Allah’tan korunursa, Allah onun günahlarını örter, ecrini de büyütür. Yüce Allah’tan korunan büyük bir kurtuluşa ermiştir. Yüce Allah’tan korunmak, insanı Allah’ın azap ve gazabından korur. Yüce Allah’tan korunmak, yüzleri ağartır, Rabbi hoşnut eder, dereceyi yükseltir. Nasibinizi alınız! Allah katında taşkın hareketlerde bulunmayınız. Yüce Allah doğruları da yalancıları da bilsinler diye size Kitabını ve yolunu açıkça öğretmiştir. Yüce Allah’ın size ihsan ettiği gibi siz de ihsanda bulununuz. Yüce Allah’ın düşmanlarına düşman olunuz. O’nun yolunda, gereği gibi cihad ediniz! Sizi O seçip Müslümanlar diye adlandırdı ki, helak olan açık delillerle helak olsun, sağ kalan da açık delillerle sağ kalsın. Yüce Allah’tan başkasında kuvvet ve kudret yoktur. Yüce Allah’ı anmayı çoğaltınız. Bu günden sonrası için çalışınız. Kim Yüce Allah’la arasını düzeltirse, Allah da onun insanlarla arasını düzeltir. Çünkü Yüce Allah insanlar üzerinde hükümünü yürütür. İnsanlar ise Allah üzerinde hükümlerini yürütemezler. Yüce Allah insanlar üzerinde tasarruf eder. İnsanlar ise Allah üzerinde tasarruf edemezler. Yüce Allah tek büyüktür. Büyük olan Allah’tan başkasında kuvvet ve kudret yoktur.”⁴

2. Hz. Peygamber’in Ramazan Hutbesi

² Köksal, *İslâm Tarihi*, c. III, ss. 31-35; Berki ve Keskiöğlü, *Hâtemü'l-Enbiyâ*, s. 197; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 145.

³ Kâf 50/29.

⁴ Köksal, *İslâm Tarihi*, c. III, ss. 31-35; Berki ve Keskiöğlü, *Hâtemü'l-Enbiyâ*, ss. 197-198; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 145-146.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in (s) Şaban ayının son gününde şöyle bir hutbe irad ettiği rivayet olunmaktadır:

"Ey insanlar!"

"Rahmet, mağfiret ve bereket ayı gelip çattı. O öyle bir aydır ki, Yüce Allah'ın (cc) nezdinde ayların en faziletlisi; geceleri, gecelerin en faziletlisi ve saatleri, saatlerin en faziletlisidir. O, öyle bir ay ki, siz onda Yüce Allah'ın keramet ehlinde oldunuz. Nefesleriniz o ayda tesbih, uyumanız ibadet mertebesinde. O ayda amelleriniz makbul, dualarınız kabul olmaktadır. Öyle ise Rabbinizden dürüst niyetle günahlardan ve beğenilmez sıfatlardan arınmış kalplerle dileyin ki, o ayı oruç tutmaya ve onda Kur'ân okumaya sizleri muvaffak kılsın. Zira şaki (eşkıya) ve bedbaht kişi bu büyük ayda Yüce Allah'ın bağışlamasından mahrum kalandır. Bu aydaki açlık ve susuzlukla kıyamet gününün açlığını ve susuzluğunu hatırlayın."

"Fakirlerinize ve düşkünlerinize sadaka verin. Büyüklerinize saygı, küçüklerinize sevgi gösterin. Yakınlarınızı şefkatle okşayın. İnsanlara söylenmemesi gereken şeyleri söylemeyin. Size helal olmayan şeylere bakmaktan gözlerinizi menedin. Duymanız helal olmayan şeylere kulaklarınızı tıkayın. Halkın yetimlerine şefkat gösterin ki, sizden sonra sizin de yetimlerinize şefkat gösterecekler. Günahlarınızdan tevbe edip Yüce Allah'a yönelin. Ellerinizi namaz vakitlerinde dua için kaldırın; zira namaz vakitleri saatlerin en hayırlısıdır. Bu vakitlerde Yüce Allah, kendi kullarına rahmet nazarıyla bakar. O'na müracaat edenlere cevap verir. O'nu çağıranlara 'lebbeyk' der. Dua edenlerin duasını kabul eder."

"Ey insanlar!"

"Sizin canlarınız, yaptığınız amellerin rehinidir. O halde Yüce Allah'tan bağışlanma dileyerek canınızı rehinden kurtarın. Omuzlarınız, günahlarınızın ağır yükü altındadır; secdelerinizi uzatarak onları hafifletin. Biliniz ki Yüce Allah, bu ayda namaz kılanlara, secde edenlere azap etmeyeceğine ve kıyamet günü onları cehennem ateşiyle korkutmayacağına izzet ve celaline yemin etmiştir."

"Ey insanlar!"

"İçinizden kim bu ayda oruçlu bir mü'mine iftar verirse, Yüce Allah'ın katında köle azat etmiş kadar sevap alacak ve geçmiş günahları bağışlanmış olacaktır."

O sırada ashaptan bazıları dediler ki:

"Ya Rasûlallah, bizim hepimiz buna kâdir değiliz."

Hz. Peygamber (s) buyurdular ki:

"Bir hurmanın yarısıyla yahut bir içim suyla da olsa, oruç tutanlara iftar vererek cehennem ateşinden sakının. Gerçekten bundan fazlasına kâdir olmayıp böyle yapana Yüce Allah bu sevabı verir."

"Ey insanlar!"

"Bu ayda kim huyunu güzelleştirirse, ayakların titrediği o günde hesabını kolay verir. Kim bu ayda şerrini insanlardan uzak tutarsa, Allah kıyamette azabını ondan uzak tutar. Kim, bu ayda babasız öksüzlere şefkat gösterirse, Yüce Allah kıyamette ona merhamet gösterir. Kim, bu ayda kendi yakınlarına olan bağı sağlamlaştırır, onlara iyilikte bulunursa, Yüce Allah kıyamette onu kendi rahmetine kavuşturur. Kim, bu ayda yakınlarına iyiliği keserse, Yüce Allah kıyamette ondan rahmetini keser. Kim, bu ayda nafile namaz kılsa, Yüce Allah ona diğer aylarda kılınan namazın sevabını verir. Kim, bu ayda bana çok salâvat gönderirse,

amel terazilerinin hafif geldiği günde Yüce Allah onun amel terazisini ağırlaştırır. Kim, bu ayda Kur'ân'dan bir âyet okursa, diğer aylarda Kur'ân'ı hatim edenlerin sevabına erişir.”

“Ey insanlar!”

“Bu ayda cennet kapıları açıktır. Rabbinizden dileyin, dileyin, kapılar yüzünüze kapanmasın. Cehennem kapıları bu ayda kapalıdır. Rabbinizden dileyin, yüzünüze açmasın. Yüce Allah bu ayda şeytanları bağlamıştır; isteyin, onları sizlere musallat etmesin.”⁵

3. Hz. Peygamber'in Vedâ Hutbesi

Hz. Peygamber'in (s) Vedâ Haccı sırasında irad ettiği hutbelerden ve gerçekleştirdiği konuşmalardan meydana gelen metinlere *Vedâ Hutbesi* denir. Bu hitâbeler için “Hutbetü'l-Vedâ” tabirini kullanan ilk kişi ise, *el-Beyân ve't-Tebyân* sahibi Câhız'dır.⁶

Hz. Peygamber (s), bu konuşmaları h. 9-12 Zilhicce 10 (m. 7-10 Mart 632) günlerinde Arafat, Mina ve Akabe gibi birkaç yerde yapmıştır. Müslümanlar açısından son derece önemli mesajlar içeren bu konuşmalar, daha sonraki süreçte metinleştirilmiştir. Bu metinler özellikle “İnsan Hakları Beyannamesi”nden sonra önemini daha da artırmıştır.⁷ Zira Vedâ Hutbesi'nde yer alan mesajlar, adeta birer insan hakları manifestosu gibidir.

Vedâ Haccı kapsamında Hz. Peygamber (s) ilk hutbesini, h. 9 Zilhicce 10 Arafe günü Arafat'ta gerçekleştirmiştir. Sahabeden Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s), arafe günü güneş batıya doğru meyledince, Nemire'de kendisi için kurulan çadırdan ayrılarak vadinin ortasına kadar ulaşmış ve *Kasvâ* adı verilen devesinin üzerinde ayağa kalkarak insanlara hitap etmiştir. Yine sahabeden Râbia b. Ümeyye b. Halef'in yüksek sesle insanlara duyurduğu hutbesinde Hz. Peygamber (s), şunları söylemiştir:⁸

“Ey insanlar! Vallahi bilmiyorum. Bugünümden sonra burada sizinle belki de bir daha buluşamayacağım. Dolayısıyla bugün sözümü iyice işitip kavrayana Yüce Allah (cc) merhamet etsin. Zira anlayışı olmadığı halde bilgi taşıyan niceleri vardır. Yine bilgi taşıyan niceleri vardır ki, kendilerinden daha kavrayışlı kimselere o bilgileri naklederler.”⁹

“Biliniz ki bu (Mekke) şehriniz, bu (arafe) gününüz ve bu (Zilhicce) ayınız ne kadar saygın ise, mallarınız ve canlarınız da aynı şekilde saygındır.”¹⁰

“Dikkat edin! Cahiliye âdetlerinden olan her şey ayaklarımın altındadır. Cahiliye döneminin kan davaları kaldırılmıştır. Bize ait olan kan davalarından ilk kaldırdığım dava (amcam) Rabi'a b. Hâris'in oğlunun kan davasıdır.”¹¹

“Cahiliye devrinin ribâsı da kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım ribâ, (amcam) Abbas b. Abdilmuttalib'in ribâsıdır. Bu ribânın her türlü sü kaldırılmıştır.”¹²

“Kadınlar hakkında Allah'tan korkun! Çünkü siz onları Yüce Allah'ın emanetleri olarak aldınız ve Allah'ın adıyla kendinize helal kıldınız. Sizin onlar üzerindeki hakkınız,

⁵ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî İbn Huzeyme, *Sahîh*, thk. Muhammed Mustafâ A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1975, c. III, ss. 191-192; Çakan, *Dînî Hitâbet*, s. 48; İsmail Lütfi Çakan, “Rahmet, Bereket ve Mağfîret Mevsimi Geldi Yine”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 178, Ekim 2005, ss. 10-11; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, ss. 147-148.

⁶ Erul, “Vedâ Hutbesi”, *DİA*, c. XLII, s. 591.

⁷ Çakan, *Dînî Hitâbet*, s. 49; Çetin, *Hitabet ve İrşad*, s. 149; Bünyamin Erul, “Medine/Veda Hutbeleri: Son Mesajlar”, *Hz. Peygamber'in İzinde*, DİB Yay., Ankara 2016, s. 165.

⁸ Erul, “Medine/Veda Hutbeleri: Son Mesajlar”, ss. 165-166.

⁹ Dârimî, “Mukaddime”, 24.

¹⁰ İbn Mâce, “Menâsik”, 76.

¹¹ Müslim, “Hac”, 147.

¹² Müslim, “Hac”, 15; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 5.

döşeklerinizi sevmediğiniz bir kimseye çiğnetmemeleridir. Onların sizin üzerinizdeki hakkı ise, yiyecek ve giyeceklerini örfünüzde bilinen şekilde vermenizdir.”¹³

“Rabbiniz olan Yüce Allah’tan sakının! O’na kulluk edin! Beş vakit namazınızı kılın! Ramazan ayında oruç tutun! Mallarınızın zekâtını verin! İdarecilerinize itaat edin ve böylece Rabbinizin cennetine girin.”¹⁴

“Size öyle bir şey bıraktım ki, ona sımsıkı sarılırsanız, bir daha asla sapıtmazsınız. O, Yüce Allah’ın kitabı Kur’ân’dır.”¹⁵

“Size, benim hakkımda sorulacak. Acaba ne diyeceksiniz? Ashâb: ‘Risâletini tebliğ ettin, vazifeni yaptın ve bize samimi davrandın. Biz buna şahitlik ederiz’ dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s), şehadet parmağını semaya kaldırıp, onunla insanlara işaret ederek, üç defa: ‘Allah’ım şahit ol! Allah’ım şahit ol! Allah’ım şahit ol!’ buyurdular.”¹⁶

Veda hutbeleri bağlamında Hz. Peygamber (s), ikinci hitâbetini bayramın ilk günü Mina’da gerçekleştirmiştir. O, bu hitâbette Yüce Allah’a hamd ve sena ettikten sonra şunları söylemiştir:¹⁷

“İyi biliniz ki, bu ayınız, bu beldeniz ve bu gününüz nasıl haramsa/saygınsa, birbirilerinize kanlarınız, mallarınız ve onurlarınız da öyle haramdır/saygındır. Muhakkak ki, sizler Rabbimize kavuşacaksınız ve Rabbiniz size bütün yaptıklarınızı soracaktır.”¹⁸

“Yine iyi biliniz ki, suçlu ancak kendi işlediği suçtan sorumludur. Baba oğlunun, oğul da babasının işlediği suçtan sorumlu tutulamaz.”¹⁹

“Dikkat edin! Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Gönül rızası olmadan Müslüman’a kardeşinin malı helal olmaz.”

“Şeytan, bu beldenizde kendisine tapılmasından ebediyen ümidini kesti, fakat sizin için küçük gördüğünüz amellerinizde itaat görecektir ve buna razı olacaktır.”²⁰

“Dikkat edin! Benden sonra birbirinizin boynunu vuracak sapıklıklara dönmeyin!”

“Dikkat edin! Bu söylediklerimi burada bulunanlar, bulunmayanlara iletin! Olabilir ki kendisine tebliğ olunan bazı insanlar, burada bulunup işiten bazı kimselerden daha iyi bellemiş olur!”

Daha sonra Hz. Peygamber (s) iki defa arka arkaya: “Ne dersiniz, tebliğ ettim mi?”²¹ diye sordu. Bu hadisi nakleden İbn Abbas, “Beni yaşatan Yüce Allah’a yemin ederim ki, bu sözler Rasûlüllah’ın ümmetine vasiyetidir. Dolayısıyla burada bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsin.”²² ifadesini kullanmıştır.

Hz. Peygamber (s), Vedâ Hutbesi kapsamında üçüncü konuşmasını teşrik (bayram) günlerinin ortasında, yani bayramın ikinci günü Akabe’de irad etmiştir. Bu tarih, aynı

¹³ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84.

¹⁴ Tirmizî, “Cum’a”, 80; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 251.

¹⁵ Bu hadis, “Size iki şey bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarılırsanız kurtuluşa erersiniz. Onlar; Allah’ın kitabı Kur’ân ve ehl-i beytimdir.” şeklinde de rivayet edilmiştir. Bu rivayetteki “ehl-i beytim” ifadesini âlimler, “sünnetim” şeklinde yorumlamışlardır. (Tirmizî, “Menâkib”, 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, ss. 14, 17, 26)

¹⁶ Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56.

¹⁷ Erul, “Medine/Veda Hutbeleri: Son Mesajlar”, s. 167.

¹⁸ Buhârî, “Meğâzî”, 78; “Hac”, 132.

¹⁹ İbn Mâce, “Hac”, 9.

²⁰ Tirmizî, “Fiten”, 2.

²¹ Buhârî, “Meğâzî”, 78; “Hac”, 132.

²² Buhârî, “Hac”, 132.

zamanda Nasr sûresinin de indirildiği tarihtir. O, bu hutbesinde Yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şunları söylemiştir:²³

"Ey insanlar! Biliniz ki, Rabbiniz de atanız da birdir. Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab'a; beyazın siyaha, siyahın da beyaza takvâ dışında hiçbir üstünlüğü yoktur."²⁴

"Beni dinleyin ve gereğince yaşayın! Sakın zulmetmeyin! Sakın zulmetmeyin! Sakın zulmetmeyin! Bir kimsenin malı, ancak onun gönül rızasıyla helal olur."

"Dikkat edin! Cahiliye dönemindeki her kan, mal ve övünç vesilesi olan şey, kıyamete kadar şu ayaklarımın altındadır."

"Dikkat edin! Zaman bugün, Yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü haline dönmüştür. Şüphesiz Yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü (Recep, Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem), haram aylardır. İşte bu, Yüce Allah'ın dosdoğru kanunudur. O halde o aylarda kendinize zulmetmeyin!²⁵

"Dikkat edin! Benden sonra birbirinizin boynunu vuracak kâfirliklere/sapıklıklara dönmeyiniz!"

"Dikkat edin! Şeytan, namaz kılanların kendisine tapınmasından ümidini kesti, fakat aranızdaki kapışmanızdan yana ümitlidir; sizin küçük gördüğünüz günahlarınızdan yana ümitlidir. Şu halde, dininiz konusunda ondan sakının."

"Kimin yanında bir emanet varsa, onu kendisine emanet edene versin."

"Dikkat edin! Benden sonra hiçbir peygamber yoktur. Sizden sonra da başka hiçbir ümmet olmayacaktır."

"Burada bulunanlar, sözlerimi bulunmayanlara iletinler. Zira kendisine tebliğ edilen niceleri, bizzat işitenden daha bahtiyar olabilir."²⁶

Hiz. Peygamber'in (s) Veda hutbeleri kapsamında birden fazla yerde ümmetine irad ettiği bu hutbelerden şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

• Müslüman, her söz ve işine, Yüce Allah'ın adını anarak, O'na hamd ve senâ ederek başlar.

• İnsan, ne kadar süre yaşayacağını bilemez.

• Müslüman, Hiz. Peygamber'in sözlerine tâbi olur.

• İnsanların malları ve canları saygındır.

• İslâm'da, Cahiliye âdetleri kaldırılmıştır.

• İslâm'da kan davası yoktur.

• İslâm'da fâizin her türlü sü yasaklanmıştır.

• Kadınlar, erkeklere Yüce Allah'ın emanetidir.

• Karı-koca arasında karşılıklı hak ve sorumluluklar vardır.

• Yüce Allah'a hakkıyla kulluk, namaz, oruç, zekat ve Müslüman olan idarecilere itaat İslâm'ın emirlerindedir.

• Hiz. Peygamber'in mü'minlere mirası, Kur'ân'dır.

²³ Erul, "Medine/Veda Hutbeleri: Son Mesajlar", ss. 167-168.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 411.

²⁵ Tevbe 7/36.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 72.

- Kur'ân'a sınıksı sarılan asla yolunu sapıtmaz.
- Müslümanlar, birbirlerine şahittirler.
- İnsanlar, tüm yapıp ettiklerinden sorgulanacaklardır.
- İslâm' da suçun şahsiliği esastır.
- Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir.
- Gönül rızası olmadan Müslüman'ın malı başkalarına helal olmaz.
- Şeytan, insan için apaçık ve sinsî bir düşmandır.
- İnsanların boynunu vurmak sapıklıktır, kâfirliktir.
- Tebliğ, her Müslüman'ın aslî görevidir.
- Veda hutbeleri, adeta Hz. Peygamber'in (s) ümmetine vasiyetidir.
- Tüm insanların Rabbi, Yüce Allah'tır.
- İnsanların atası birdir.
- İnsanlar arasındaki üstünlük ancak takvâ ilemdir.
- İslâm' da ırkçılık yasaklanmıştır.
- İslâm' da zulüm yasaklanmıştır.
- Yüce Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır.
- İslâm' da emaneti hak sahibine vermek esastır.
- Hz. Muhammed'den (s) sonra başka hiçbir peygamber gelmeyecektir.
- Hz. Muhammed'in (s) ümmeti, insanlık ailesinin son ümmetidir.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in (s) Veda hutbeleri, adeta evrensel bir insan hakları beyannamesi gibidir. Zira bu hutbelerde ele alınan konular, dünya hayatında insanlık ailesinin riayet etmesi gereken kuralları, sağlıklı bir bireysel ve toplumsal hayat için ihtiyaç duyulacak ilke ve erdemleri özetler mahiyettedir. Söz konusu kural ve kaidelerin her birinin, Kur'ân'ın pek çok âyetine dayandığı da gayet açık bir şekilde görülmektedir.